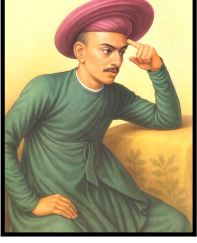

નર્મદ! તું યાદ આવે છે..

અરે હા, આ તો ઑગસ્ટ મહિનો અને ઑગસ્ટ આવે એટલે સાહિત્યપ્રેમીઓને અને જીવનપ્રેમીઓને પણ નર્મદનું સ્મરણ થવાનું ને થવાનું જ. આ નર્મદ એટલે આપણા કવિવર નર્મદાશંકર લાલશંકર દવે (૨૪ ઑગસ્ટ, ૧૮૩૩ – ૨૬ ફેબ્રુઆરી, ૧૮૮૬) પાકો નાગર, સાચો નાગર. બાવન વર્ષના ટૂંકા આયુષ્યમાં અનેક જન્મોનું જીવી જનાર નર્મદ, અનેક ક્ષેત્રોમાં, પછી તે સાહિત્ય હોય, જીવન હોય, સુધારો હોય કે પ્રજાને ઢંઢોળવાની હોય બધામાં તેના નામનો સિક્કો ઊછળતો રહે. નર્મદે શું શું કર્યું એવો પ્રશ્ન કરવાને બદલે એવો પ્રશ્ન કરવો જોઈએ કે તેણે શું નથી કર્યું? ઉત્સાહમૂર્તિ, કર્મમાં પ્રચંડ નાયગ્રાધોધ, દંભ અને પાખંડને ખુલ્લા કરનારો કડખેદ, અસત્ય સામે લડનાર ચોક્કો, દૂધનું દૂધ ને પાણીનું પાણી કરી રહેનાર, તડફડ કહેનાર-કરનાર મરદ, અંધશ્રદ્ધાના ભુક્કા કરનારો ગર્વિલો સુધારક, વિધવા સાથે લગ્ન કરી, કહે તે જ કરે તેવો, સાચકલો આત્મા અને એમ કરવા જતાં ત્રણેક લગ્ન કર્યા પછી પણ જીવન અને સાહિત્યમાં સદા ઊફરી ચાલે ચાલી સૌનો પથદર્શક બની એક આખા યુગમાં છવાઈ જતો આ વિરલ પ્રતિભાવાન આત્મા – કહો શું નથી એ? યાદી તો હજીયે લંબાતી જાય

અને વળી સાહિત્યમાં પણ ક્યાં કશું ખેડવું તેણે બાકી રાખ્યું છે? બધી વિધામાં લગભગ અગ્રેસર. ‘મારી હકીકત’ નામની આત્મકથા લખી, આત્મકથાલેખન કેવું હોય, જાત સાથેનું તેમાં કેવું સતત જુદું રહ્યું હોય છે, તે બધું તેણે ઢાંકપિછોડા કર્યા વિના બતાવ્યું.

આત્મકથાવિધાનાં લક્ષણો પણ તેણે એમ સ્ફુટ કરી આપ્યાં. આત્મકથાલેખનની જેમ નિબંધલેખનમાં પણ એ જ અગ્રેસર, સ્ટીલ અને એડિસન જેવાં લખાણો કરવાં ઉત્સુક, ‘નિબંધ લખવો જેવી તેવી વાત નથી. એવી એ સ્વરૂપની ગંભીરતા તરફ સંકેત કરનાર પણ તે પહેલો, સાથે તેવા નિબંધો આપનાર પણ તે પહેલો. ‘મંડળી મળવાથી થતા લાભ’, ‘સંપ’ વગેરે જેવી રચનાઓ આજેય દૃષ્ટાંતરૂપ રહી છે. એ રચનાઓ નિબંધ તરીકે સાથે તેની વ્યક્તિચેતનાનું પણ ઉજમાળુ રૂપ દાખવે છે.

અને કલમને ખોળે માથું મૂકીને સરસ્વતીના સધિયારે જીવી જનાર નર્મદ કવિ તરીકે, આત્મલક્ષી કવિતાના આરંભક કવિ તરીકે પણ એટલો જ સુખ્યાત. ‘પદો બનાવવાથી આનંદ થાય છે ત્યારે હું તો એ જ કામ કરીશ જુવાર તો મળી રહેશે’ એવી તેની શબ્દનિષ્ઠા તો જુઓ! આજના કવિઓને પણ સંકોરી રહે તેવી એ કવિચેતના છે. અંતસ્ફુરણ પર ભાર મૂકી કવિતા લખનાર કવિ નર્મદે કવિતાના અનેક રંગો પ્રકટ કરી આશ્ચર્ય રાજ્યું છે. જ્ઞાન-વૈરાગ્યનાં પદો લખ્યાં, તો સ્વાભિમાન, દેશાભિમાન, પ્રકૃતિ, પ્રેમ, અંગત ઊર્મિનાં કાવ્યો પણ લખ્યાં છે. મહાકાવ્ય લખવા માટે પણ તેના પ્રયત્નો રહ્યા છે. કહો કે નવા વિષય, નવાં રૂપ-રંગ, નવા જ ભાવવાળી કવિતા એ પહેલીવાર લઈ આવ્યો. ‘હિન્દુઓની પડતી’ જેવું પંદરસો પંક્તિનું દીર્ઘકાવ્ય પણ આજેય યાદ કરવું પડે તેવું છે. ‘નવ કરશો કોઈ શોક’ જેવાં શોકસંતપ્ત કાવ્યો પણ સૌપ્રથમ વાર આપનાર એ જ.

અને અગાઉ ઉલ્લેખ્યું છે તેમ, કાવ્યયાત્રાની સાથે તેની ગદ્યયાત્રા પણ સાતત્યપૂર્ણ રીતે ધમધમાટ સાથે ચાલતી રહી છે. નરસિંહ-દયારામનાં ચરિત્રો તે આપે,

શુભેચ્છક : રમણીકલાલ ત્રિભોવનદાસ કુંકણા

મો. ૯૮૨૫૪૮૮૮૫૦

કંચન સીલ્વર

ચાંદીના ઉત્કૃષ્ટ આભુષણોના શ્રેષ્ઠ સર્જક
‘દેવ આશીષ’ ચંપકનગર સોસાયટી, શેરી નં. ૨, પેડક રોડ, પાણીના ઘોડા પાસે, રાજકોટ - ૩૬૦૦૦૩.